

УДК:
327(4-672EU)
Примљено:
28. маја 2008.
Прихваћено:
10. јуна 2008.
Оригинални
научни рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW
Година (XX) VII, vol=18
Бр. 4 / 2008.
стр. 1183-1208.

Јелица Стефановић-Штамбук
Универзитет у Београду – Факултет политичких наука

ТЕОРИЈСКИ И ИСТРАЖИВАЧКИ ПРОБЛЕМИ МЕЂУНАРОДНИХ СТУДИЈА: СЛУЧАЈЕВИ ЕВРОПСКЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ И ДИПЛОМАТИЈЕ

Сажетак

Аутор пише о дипломатској личности Европске уније у светлу европских интеграција. Сматра да је у међународним односима значајан фактор европске дипломатије у решавању међународних спорова у Европи и шире.

Кључне речи: Европа, европска дипломатија, интеграције...

Дипломатија Европске уније – дипломатија „без државе“, без спољне политике, без шефа државе, без посебног министарства иностраних послова, без надлежног министра, и без дипломата (онаквих какве државе подижу за себе и таквих какви представљајући, општећи и учествујући у прављењу и чувању међународног поретка чине своје државе признатим и легитимним) – није се пробила до средишта емпиријских истраживања у области међународних студија. Удаљенија је још више од жиже њиховог теоријског рада.

Знатнију истраживачку пажњу закупила им је европска интеграција по договореном успостављању Заједничке спољне политике и безбедности (Common Foreign and Security Policy – CFSP). Њом постављени други стуб подизања Европске уније (European Union –EU) привукао је, истраживачки и теоријски, и појединце у матици проучавања међународних односа. Потом је 1999. године усаглашено установљење Европске политике безбедности и одбра-

не (European Security and Defence Policy – ESDP) дало подстицај новом таласу делимичног повратка испитивању процеса европске интеграције у међународним студијама. Опет се процесом европског интегрисања нешто више бавило у овом првобитном теоријском „дому“ проучавања регионалне интеграције (Pollack, 2001; Jachtenfuchs, 2004; Collard-Wexler, 2006; Warleigh, 2006; Rosamond, 2007).

Сазнајни домети и обновљено покренутог рада међународних студија на ЕЗ/ЕУ били су скромни. Покорично су захваћени непостојани процеси и недовршене праксе уобличавања другог стуба грађевине Европске уније. Углавном се задржало на праћењу структуре његове организације. Изостало је потанко бављење процесима прављења обе политике. Остали су неурађени послови издвајања образаца доношења и спровођења одлука. Познавање образаца процеса одлучивања, посебно образаца доследног спровођења одлука, битним су учиниле државе чланице ЕУ. Све су задржале своје спољне политике. Свака држава Уније, сујетно штитећи своју спољну политику, као искључиви забран исказивања државности и особеног националног идентитета, направила је току утврђивања, а нарочито току спровођења бране од заједничке спољне политике и удруженог међународног деловања.

Теоријска и истраживачка матица у међународним студијама избегла је, и у пређашњем, и у новом пословању на европској интеграцији, одговарање на кључно питање како је својим дипломатским деловањем ЕЗ/ЕУ себе изградила. Разлози се могу претпоставити. Дипломатски поступно, мирно и споразумно стварање, одржавање и мењање међународног поретка је теоријски, а следствено, и истраживачки несавладив проблем у главнини међународних студија. Нарочито представља проблем за њену област теорије међународних односа. Праволинијско напредовање и изненадни сломови нису редослед по коме се одвијају међународни послови. Нису, такође, ни редослед збивања у процесу европског интегрисања. Његове крајности могу бити означаване као „еврооптимизам“ и „евросклероза“. Међутим, стварни ритам међународног поретка су повремени помаци и понекад узмаци. Стварни редослед интеграционог процеса у Европи дају и помаци и узмаци у поступном уобличавању политика заједнице и заједничких политика од изворних области до нових, уз пораст спољних одговорности, и повећану изложеност европског интеграционог процеса притиску држава из-

ван њега (Hill, Wallace, 1979: 49). Такав редослед поставља дневни ред мишљењу.

Помаци и узмаци у поступном уобличавању политика заједнице и заједничких политика од изворних области до нових, уз пораст спољних одговорности, и повећану изложеност европског интеграционог процеса притиску држава изван њега захтевају да се сазнајно води рачуна не о крајностима процеса европске интеграције већ о поступностима начина на које такве политике утичу на бројне интересе (Hill, Wallace, 1979: 49). Узима се да су ти тежишни правци развитка скупно условили потребу држава чланица европске интеграције да творевину процеса свог удруживања, прво Европску заједницу за угљ и челик, потом Европску економску заједницу и Европску заједницу за атомску енергију (Euratom), а онда Европску унију, развију у „дипломатског делатника“ (*diplomatic actor*) и направе од ње „дипломатску личност“ (*diplomatic persona*) поред својих засебних националних дипломатских деловања.

Теоријска и истраживачка матица у међународним студијама заобилази претходне налазе. Додатно прескаче да се посвети тражењу одговора на обрнуто, а за објашњење исхода и учинака процеса европске интеграције неизоставно, питање. Питање гласи: како је развијајући своје дипломатско присуство и градећи своју „дипломатску персону“ европска интеграција – и ко је то у њој, зашто и како чинио – достигла дипломатске способности какве има и нашла се у међународном поретку и светским пословима на положају који заузима? Говорење о европској интеграцији као пројекту мира, и Европској унији као његовом отелотвореном предузетнику, коме је један од основних циљева „унапређење мира“ код себе и у свету, постаје празнословље без откривања како је својим дипломатским деловањем ЕЗ/ЕУ градила и изводила те пројектне и вредносне задатке у дело.

Међународним студијама је овако постављени сазнајни посао, до сада, био несавладив. Проблематика дипломатије европске интеграције, дипломатске видљивости, присуства, представљености и „личности“ дипломатског делатника ЕЗ/ЕУ је прворазредно теоријски, а, последично, и истраживачки проблем за матицу међународних студија због њихове гносеолошке структуре. Многе те саставнице стварност дипломатије европске интеграције носећим појмовима и градивним замислима о међународном свету у матици међународних студија су искључене као стварне и могуће. Зато

је она сазнајно „непропусна“ за главнину стварности дипломатије европске интеграције. Односно, за теоријске снаге матице међународних студија дипломатија европске интеграције је, као и европска интеграција „непробојна“ и „несавладава“.

Због наведених разлога предузето је испитивање могућности да се враћањем истраживању европске интеграције матица међународних студија ослободи теоријски оптерећујућих проблема. Претпостављено је да дипломатија ЕЗ/ЕУ, као „дипломатија без државе“ њој може бити привлачан предмет за повратак бављењу европском интеграцијом. Први део рада пружа пресек дипломатије ЕУ/ЕЗ који би могао бити подстицајан да међународне студије поново ставе под своју теоријску и истраживачку лупу европску интеграцију. Међународне студије од проучавања дипломатије европске интеграције, упркос привлачности самог истраживачког предмета, могу одвратити исти они теоријски и истраживачки проблеми који су их својевремено одбили од бављења европском интеграцијом. Други и трећи део излагања садржи анализирани кључне теоријске, и последично, истраживачке проблеме које због укупног теоријског постава међународне студије држе препрекама за проучавање европске интеграције. Могућност да оно што се види као проблем садржи кључ решења предочена је у четвртом делу рада. Овде је представљено да у међународним студијама постоји појмовни заједнички именитељ и са студијама ЕУ и са дипломатским студијама, а то је мисаони оквир владавине. Изнете су потврде да из оквира појма владавине међународне студије могу, неоптерећене постојећим теоријским проблемима са европском интеграцијом, ући у њено истраживање, укључујући и тему дипломатије ЕУ. За кључак је да унапредовалим променама међународног света матица у међународним студијама може сазнајно изаћи у сусрет тек ако и када се реши оптерећења теоријски и истраживачки носећих појмова, градивних замисли, и водећих опредељења направљених у старом међународном свету и за стари међународни свет. Прилика да ужива помоћ и ослонац, уколико предузме теоријску и истраживачку обнову за мишљење промењеног света, лежи у проучавању европске интеграције, укључујући и дипломатију ЕЗ/ЕУ.

ДИПЛОМАТСКА ЛИЧНОСТ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ КАО ПОДСТИЦАЈ ПРОУЧАВАЊУ ЕВРОПСКЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ

Педесет година постојања Европске заједница није ни отупело, а још мање отклонило оштру подељеност мишљења о намерама „очева оснивача“ да интеграција постане „дипломатски делатник“.

Једну страну у овом двојењу заузимају тврдње да је Жан Моне (Jean Monnet) замишљао пословну заједницу, повезану трговином и предузетничким стремљењима преко граница, као кључног носиоца европског интегрисања. Приписано му је зато настојање да из изградње нове европске заједнице искључи министарства иностраних послова. Наводно их је из тог подухвата дисквалификовала привржености националним интересима, преданост очувању државних граница и ревност у заштити суверености државе (Соорег, 2003: 142). Оправдање ова гледишта налазе и у покушајима више држава чланица да пренесу своје дипломатске функције на органе европске интеграције, док се друге упињу да то омету (Jönsson, Hall, 2005: 151). Својевремена спорења првог председника Комисије Валтера Халштајна (Walter Hallstein) и председника Француске Шарла де Гола (Charles de Gaulle) око дипломатског положаја и надлежности Комисије ЕЗ и данас су упрегнута у доказивање да је, пре свега француским опирањем, у раном развоју процеса интеграције наметнуто оштро ограничење способности Европских заједница да „међународно делују као ентитет“ (Hill, Wallace, 1979: 48).

Другу страну у постојећој подели мишљења праве опречна прецењивања Монеовог замишљања европске интеграције као новог „дипломатског делатника“ у Европи и свету. Растућа дипломатска улога ЕЗ/ЕУ приписана је „његовом визионарству“ и почетно уграђеној измењивости организације у темељ постављеног интеграционог процеса. Циљ уграђене измењивости организације био је савладавање отпора држава чланица неумитном унапређењу својих удружених деловања и улога. Зато се ЕЗ/ЕУ описно представља као „европска експериментална унија“ (Laffan, O'Donnell, Smith, 2000).

Када се особености дипломатске деловања ЕЗ/ЕУ сведу закључци су следећи. Комисија је имајући своја спољна представништва у свету, заправо, створила „дипломатију без државе“ (Брутер, 1999). Њена дипломатија је јединствена пошто је вођена „без спољне по-

литике“⁴. Осим тога што је најдуже у својој историји ЕЗ/ЕУ имала дипломатију коју је водила једна њена организација, Комисија, а њене представнике за дипломатско представљање није овлашћивао шеф државе, дипломатски представници нису били професионалне дипломате већ чиновници Комисије (Bruter, 1999: 185).

Иако је председник Комисије овлашћивао шефове сталних представништва Комисије у свету његова извршна меродавност није упоредива са уобичајеним положајем, функцијама и надлежностима шефова држава. Слично непримереном поређењу извршног положаја председника Комисије и председника државе, непримерено се пореде положаји шефова дипломатских мисија и шефова спољних представништава Комисије. Некада се значај положаја шефова сталних представништава Комисије у свету оцењује неodrживо ниско. Обарање важности овог положаја, често подстакнуто поривом побијања дипломатског деловања, улога и функција сталних представништава Комисије ЕЗ/ЕУ је неосновано. Шефови сталних представништава Комисије положајем су изједначени са свим шефовима дипломатских мисија држава који су у највишем, или првом разреду, а најчешће се називају амбасадорима. Прецењеност овог назива долази због превида да су у истом највишем разреду шефова дипломатских мисија и дипломатски представници другачији назива. Нунцији су шефови првог разреда дипломатских мисија Свете столице, односно апостолских нунцијатура. Високи комесари су шефови дипломатских мисија првог разреда држава чланица Комонвелта у другим његовим државама чланицама. Неке државе шефовима својих мисија првог разреда дају и друге називе, како допушта Бечка конвенција о дипломатским односима из 1961. године.

Односе шефова мисија држава чланица и шефова сталних представништва Комисије ЕЗ/ЕУ на терену оптерећивала је, поред несравњивих политичких ставова, управо суревњивост националних дипломатских представника на изједначеност у положају са чиновницима. Особље сталних представништва Комисије не чине дипломате него чиновници. Били су то на почетку интеграционог процеса чиновници Европске заједнице за угаљ и челик, потом ЕЗ, а данас ЕУ. Упућивани су из Брисела да на одређено време раде у иностранству, представљајући званично оно што су задужени да представљају. Суштински су представљали и оно што правно нису били овлашћени, а то је била ЕЗ/ЕУ. Обављани послови изједначили су их са националним дипломатама. Потврда томе је и призна-

ти почасан назив амбасадора шефовима сталних представништава Комисије. Особље сталних представништава Комисија саставља од својих чиновника, функционера, особља по уговору и локалних упошљеника, уз повремено укључивање и националних стручњака.

„Дипломате“ Комисије су њени чиновници, а не дипломате обучене према мерилима техничке дипломатије држава. Иако се дипломатско представљање Комисије остваривало без дипломата то није узроковало проблеме, упркос наводним тешкоћама. Изврсно познавање стварност европских установа, појединих њихових организација и политика опремило је представнике Комисије знањем да знају „оно што представљају“. Знање „онога што представља“ услов је врности дипломате. Иде уз то и спремности да ревно представља то што је задужен да представља све док својим постојањем то допушта да буде представљано. Званично су стална представништва Комисија представљала њу. Суштински су представља ЕЗ/ЕУ. Отуда тврдња да „делегације... представљају не само Комисију, за шта имају легитимно право представљања, него ЕУ у целости, за чије представљање немају посебно право представљања. Званично делегације су одговорне искључиво Комисији, али су пракси повезане су и са Саветом и Европским парламентом, што значи да представничку функцију врше и у име Заједнице као целине“ (Duke, 2002: 859). Ратификацијом Лисабонског уговора делегације Комисије постаће делегације Европске уније добивши и посебно право да представљају Унију.

Подижући дипломатско представљање политика, установа и организација европске интеграције Комисија се током педесет година развитка овог процеса потврдила као успешан предузетник дипломатије „без државе“. Доказала је способност да управља спољним односима ЕЗ/ЕУ утврђујући унутар себе и удружено са осталим организацијама циљеве, правце, садржину и средства дипломатског деловања „без спољне политике“. Уредила је своје дипломатско присуство у свету и постављење својих представника у успостављеним сталним иностраним представништвима и „без шефа државе“. Извршавање дипломатског представљања остваривала је и „без надлежног министра иностраних послова“ и његовог „ресорног министарства“. Подигла је и своје чиновнике-дипломате. Дипломатска видљивост ЕУ и њена дипломатска личност разлог су више да се матица међународних студија врати усредсређеном

проучавању европске интеграције како би била у стању да објасни стање данашњих међународних односа и предочи његове изгледе у будућности.

Прву теоријску препреку коју на том путу повратка истраживању европске интеграције матица у међународним студијама има је неразумевање њене суштине. Неразумевање суштине европске интеграције испољава се као проблем њеног сврставања у неку од врста међународних делатника (актера) или субјекта међународних односа које матица међународних студија признаје.

ПРОБЛЕМИ МЕЂУНАРОДНИХ СТУДИЈА СА СВРСТАВАЊЕМ ЕВРОПСКЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ

Европска унија (European Union – EU) данас, раније њен први стуб Европска заједница (European Community – EC) а претходно Европска економска заједница (European Economic Community – ЕЕС) и Европска заједница за атомску енергију (European Atomic Energy Community – Euratom), те на почетку Европска заједница за угаљ и челик (European Coal and Steel Community – ECSC) нису лако одредива врста у матици међународних студија. Дотичу из ње тврдње како је процес европске интеграције дао институционалне и организационе облике који су „чудне зверке“. Таква постављања у међународним студијама према ЕЗ/ЕУ сажимају последице стицаја три групе структурирајућих теоријских околности.

Прву групу праве недовољно уредна поштовања успостављеног разликовања установа и организација. Често је обраћање пажње само на једне. Друге се занемарују. Постоји мањак вођења рачуна да посматрање европске интеграције и Европске уније као установе не сме подразумеватом и њених „идеационих“ величина и организационих израза поистоветити установу са њеним организацијама. Другим речима, одређивање ЕУ као установе не сме пренебрећи разликовање и установе и организација у њој, нити може пропустити да њено изучавање као установе не усредсреди на испитивање обе саставнице – и установе и организације.

Упркос неслагањима усталило се најшире схватање, уобличено и радовима Јанга (Young) и Марча (March) и Олсена (Olsen), да су установе „углавном постојани збир друштвених пракси, сачињене од јасно признатих *улога* спарених са *нормама* у залеђу, и скупа *правила* или конвенција одређујућих за подобно понашање и одно-

се, према којима се управљају носиоци улога“ (Jönsson, Elgström, 2005: 4). Следећи Кохејна прихвата се и да су сврхе познатих одредби (норми) и правила да „прописују улоге у понашањима, уобручују делатништво, и уобличавају очекивања“ (Jönsson, Elgström, 2005: 4).

Установе могу имати и организације. Није нужно да оне имају групе или појединце који стреме постизању низа скупних циљева (Jönsson, Elgström, 2005: 4). Према овако постављеним мерилима разликовања установе и организације, могуће је организацију ближе одредити и као саставну јединичну целину (ентитет) установе (Jönsson, Elgström, 2005: 4). Уврежено је подвлачење да организација има физичко седиште, уређене службе, особље, опрему и одређена материјална средства (Jönsson, Elgström, 2005: 4). Примерима се повучена разлика установе и организације поткрепљује како би била разумљивија. Тржишта су, тако, установе, а фирма је организација; брак је установа, док је њен организациони израз породица (Jönsson, Elgström, 2005: 4). Једнако се *acquis communautaire* може схватити као институционално наслеђе Европске уније, а Савет министара и Комисија као организације Европске уније (Jönsson, Elgström, 2005: 4). Неуспех истраживача да се држе направљеног разликовања води их у наизменично коришћење израза и установа и организација (Jönsson, Elgström, 2005: 4). Неуредно мишљење и говор, због недисциплине у разликовања установа и организација, увели су превише нејасноћа у проучавање ЕУ.

Европска унија као саставнице поседује и установе и организације. Стога је неопходно да установа и организација буду појмовно јасно разграничавајуће одређене. Сређена значења морају бити одржана да би се односи између установе и организације подробно испитивали и објашњавали. Посустајање у доследној примени појмовних значења јединица предмета проучавања у међународним студијама, међу којима су и установе и организације, особито је осујетило њихов напредак у теоретизацији Европске уније. Опадање истраживачке продорност следило је изостанак теоријског напретка. Емпиријска испитивања ретко су предузиман. Када би и била изведена резултати су обеспокојавали. Другачије није могло бити јер су, и из предоченог разлога, истраживања вођена питањима неизводљиво одређеним за операционализацију.

Друга група околности због којих Европска унија, раније Европска заједница (заједнице пре тога) измиче, и институционал-

но и организационо, подударању са садржајима стављеним иза назива „проверено познатих“ врста у међународним студијама је вишеструка повезаност, слојевитост и измењивост европског интеграционог процеса.

Постоји и *трећа група* околности која доводи до институционалног и организационог одударања ЕУ/ЕЗ од „убичајених“ издвојених облика у међународним студијама, некада узиманих за једино „нормалне“. Прави их организациона измењивост, од почетка уграђена у процес европске интеграције. Полазно је организациона измењивост постављена у подлогу интеграционог процеса. Тако је учињено да би био савладаван отпора држава које су у процес ушле. Организациона измењивост уграђена је ради превазилажења опирања држава чланица неумитном унапређивању удружено обједињавајућег деловања и његових улога. Због те градивне поставке повремено се процес европског интегрисања описно представља најкраће као „европска експериментална унија“ (Laffan, O'Donnell, Smith, 2000).

Сврставање европских заједница и унија међу облике установа и организација са којима теоријски и истраживачки и даље првенствено ради матица међународних студија зато је тешко. Проблем је што државу, територијално суверену и унутар себе једнообразну, мисли као једину меродавну да општи, одлучује и повезује се са другим истим таквим државама. Овако схватање главног, а некада и јединог власног, носиоца предузетништва и делатништва у међународним односима водило је сврставање европског интеграционог процеса у матици међународних студија на два краја. Иако су те крајности разумевања где спада ЕЗ/ЕУ узајамно опречне једнако се огрешују о веродостојност стварности европског интеграционог процеса. Отуда потичу проблеми матице међународних студија да га истражује, објашњава и предвиђа његове исходе.

Један крај мишљења заузело је одбијање да се сва досадашња установљења европског интеграционог процеса од Европске заједнице за угаљ и челик – која је започела пословање јуна 1952. године – онда Европске економске заједнице и *Evroatoma* – успостављених 1. јануара 1958. године ступањем на снагу такозваних Римских уговора – преко Европске заједнице (ЕЗ) – најпре као једног назива од 1967. године званично извршеног обједињавања организација три претходне створене установе, а од ступања на снагу 1. новембра 1993. године Уговора о Европској унији (Treaty on European

Union – TEU) првог стуба ЕУ – до данашње Европске уније могу сврстати било где друго до у вишестране организације држава чланица. Односно, ЕЗ/ЕУ завршава у врсти међувладине или међународне организације. Пркосећи небројеним показатељима нетачности истрајавају оваква груписања Европске заједнице/Европске уније. Упорним држањем у уверењу о исправности додељеног врсног место одбија се увиђање размера изазваног огрешења о веродостојност сазнајног захватања стварности самог процеса европског интегрисања, учинака и исхода које има.

Непрестано избијање „на видело“ суштине ЕЗ/ЕУ противне њеном стављању међу међународне организације сузбија се придруживањем бројних особености. Како је величина међународне организације тесна „телу“ европске интеграције, онда се „тело“ преправља. Опирање подведене стварности, да се повинује мерама врсте којој не припада, принудило је извршиоце тог дела подвођења у међународним студијама на сузбијање довијањем. Пошто ЕЗ/ЕУ стално показује неправилности и одступања од употребљаваног замишљеног облика међународне организације у који је смештена, класификатори је „доведе у ред“ придруживањем својстава јединствености и изузетности. Тако се испоставља да је ЕЗ/ЕУ међународна, односно међувладинна организација, многих „*sui generis*“ својстава. Коначно се од мноштва пронађених „*sui generis*“ својстава стиже до поистовећивања ЕЗ/ЕУ са „*sui generis*“ међународном организацијом. Логичка неодрживост укључивања изузетне организације ЕЗ/ЕУ у општи тип међународне организације потпуно је пренебрегнута. Сврставањем у ту познату врсту решен је проблем те „ретке зверке“, за онај део матице у међународним студијама који се њоме овако „теоријски“ позабавио. Једино му је то и било битно.

„Нађено“ решење је привид. Проглашавањем ЕУ/ЕЗ за *sui generis* међународну организацију проблем објашњења процеса европске интеграције наизглед је скинут са пописа процеса и структура са којима матица у међународним студијама има нерешиве проблеме. Решавање постојећих проблема објашњавања, а, последично, и сазнајно неплодотворних емпиријских истраживања европске интеграције у матици међународних студија тражи далекосежније потезе. Нужан потез је да преиспита употребљаване градивне појмове и носеће замисли. Прво у реду за преиспитивање је антропоморфно и неразуђено поимање државе. Долази потом увиђање да је замишљу државе умишљено како је она једини меродавни тво-

рац односа и унутрашње и спољне политике. Уколико би се матица у међународним студијама решила још неких проблематичних појмова, замисли, полазишта и претпоставки са којима ради, решила би и кључни део проблема које има са ЕУ/ЕЗ. Последично више не би морала избегавати да их емпиријски истражује, нити би и њена ретко предузимана истраживања редовно завршавала у слепој улици нетачних описа, очекивања и предвиђања.

Друга крајност у решавању загонетке сврставања „чудне зверке“ ЕЗ/ЕУ једнако је као и прва, претерана у односу на стварност. Истина иде у супротном правцу од ње. Решење прикључивања европске интеграције некој познатој врсти овде је прављено у очекивању извесне будућности. Европска заједница (Европске заједнице), данас Европска унија зато су сврстане у врсту „федералне државе у изградњи“.

Међународне студије притисак тешкоћа сврставања ЕЗ/ЕУ покушавају и да избегну. Неумесним налазе решавање загонетке сврставања процеса европске интеграције у познате готове облике. Препорука је да све остварено у овом процесу пре његовог окончања, све то што се постигне пре него што се десио интеграциони *finalité* –сасвим неподударно одређиван – не треба сматрати ни „крутом“ установом, нити „тврдим“ организацијама.

Теоријске и истраживачке ободу у међународним студијама све чешће и више заузима опредељење за преузимање неког од сврставања ЕЗ/ЕУ произведеног у европским студијама, данас претежно називаних студијама ЕУ. Напори да се савладају проблеми матице међународних студија са свим што је *problematique* европске интеграције окренуло је поједине теоретичаре и истраживаче позајмицама сазнања из студија којима је она предмет.

Тако је на појединим рубовима међународних студија постало прихватљиво одређење Европске уније као „конституционалног поретка који се још увек није слегао ни у погледу географског опсега, ни институционалне уравнотежености, нити функционалног донета“ (March, Olsen, 1998: 967). Места је на њиховим ободима нашло и разумевање Европске уније као „призматичног политичког система“ (Laffan, O'Donnell, Smith, 2000: 199). Налаз да издвојеност области и функција интеграције повлачи „развијено“ утврђивање политике, учинио је употребљивим опис Европске уније као „призматичног политичког система“ и подигао га до равни одреднице. Унија је смештена у врсту политичког система, коме је својствено

„преламање“ пошто се унутар њега зависно од области политике снопови деловања и надлежности различито преламају, или расуто или усредсређено, у одлуке и учинке. Последично, избор одређене области у Европској унији, као темена из ког се посматра, пружа различити изглед целог „њеног пејсажа“, те из сваке „одабране области ЕУ изгледа другачије“ (Jönsson, Hall, 2005: 151).

ПРОБЛЕМ МЕЂУНАРОДНИХ СТУДИЈА СА КОНТИНУИТЕТОМ И ПРОМЕНОМ

Досадашња постигнућа међународних студија у теоријским и истраживачким осветљавањима дипломатије европске интеграције од обликовања дипломатског присуства и представљености ЕЗ/ЕУ у свету, дипломатске „персоне“ коју је изградила и њене стварне дипломатске улоге у дипломатском систему, свели су се, због предоченог постава и његових разлога, на склањање свих посебности на страну. Истесани су као битни искључиво чиниоци и процеси који потврђују два надмећућа темељна опредељења у матици међународних студија.

Рачвање матице у два противничка табора изазивано је искључивошћу разумевања истоветног сазнајног полазишта о историји међународног. Међународне студије већински се држе тврдњи, изрицаних различито али у сржи истих, да се после Вестфалског мира – закљученог 24. октобра 1648. године на упоредо одржаваним конгресима у Минстеру и Оснабрику – „клатно“ у Европи коначно и неопозиво померило ка „партикуларизму“, те је континент од тада издељен у суверене државе (Jönsson, Hall, 2005: 150). После слоге око овог наводног „великог праска“ суверене државности у Вестфалији долази разилажење мишљења о потоњој прошлости међународних односа. Размимоилажење око прошлости у два табора последица је несравњивих опредељења према будућности суверене државе.

Први табор подигао је своје тумачење прошлости на опредељењу за „вечност“ система суверених држава и „партикуларизам“. Заштитио је то предвиђање као тачну будућност наводно исправним тумачењем прошлости. Оно саопштава да се од „Вестфалског тренутка“ не само европски континент дели до суверених држава, већ процес образовања суверених држава постаје планетаран. Суверена држава, пронађена је као једини, најбољи и незамењив облик политичког организовања друштвених заједница зато што најбоље

штити од намера успостављања било ког вида „универзализма“, милом или силом.

Сарадња суверених држава може се временом побољшавати, унапређивати и подешавати. Међудржавна сарадња неће искоренити суверену државност пошто „партикуларизам“ није никакво „природно“ стање из ког се треба ослободити. „Партикуларизам“ је у оваквом гледању савршено „друштвено“ стање. Стога видови обухватније, продубљеније сарадње настали на уговорима суверених држава потврђују напредовање њиховог „одруштвљења“. Закључак је да развојно достизање уговорене друштвености суверених држава неће заменити државу ниједним другачијим обликом организовања изван ње. Европску интеграцију, по правилу, ови поборници међудржавне и међувладине сарадње, различитих теоријских боја од реалистичких до либералних, повлаче као доказ да је слободна и корисна сарадња држава и влада обједињујуће обележје достигнуте друштвености, а не стварања „пост-модерне политике“, „пост-територијалне“ или ма како другачије званог организовања изван суверене државе. Резултат све шире и тешње сарадње чланица европске интеграције је трајност мира међу њима. Стварност ЕЗ/ЕУ ставља се у службу побијања и одвијања, и изводљивости ма каквих системских измена постојећег међународног поретка. Прилажу се као примеран доказ овом закључку тврдње да је међувладина и међудржавна сарадња на начин ЕЗ/ЕУ чинилац процеса подешавања „вечитог“ система суверених држава за побољшано деловање, а не за његово превазилажење.

Други табор у матици међународних студија опредељен је да свим што обрађује докаже запоседнуто темељно становиште о одигравању преломних промена у систему међународних односа. Системска измена пронађена је у отпочетом стварању облика организовања изван суверено територијализоване државе. Европска унија издвојена је као битан облик нове нетериторијалне политике, и грађења политичке заједнице изван националне државе.

Заступници ове аргументације полазе од истоветно представљеног „родног часа“ система суверених држава као што чини поборници напред приказаног опредељења. После сагласности да је временски и по начину систем суверених држава, такозвани Вестфалски систем, настао 1648. године, разилазе се у мишљењу са њима. Потоњу историју Европе они тумаче као низ неуспешних покушаја њеног обједињења силом. Насупрот упињањима да се при-

силом оствари европско јединство издвојило се снажење замисли о слободном и мирно постигнутом удруживању држава и народа Европе. Најсмелија мишљења бавила су испитивањем могућности успостављања јединства европских народа и држава стварањем извесног вида Сједињених Држава Европе. Ослоњени на „научене лекције“ свих подухвата насилног обједињавања суверених европских држава, ови планови и деловања подвлачили су циљ њиховог слободног повезивања. Налазили су као потврђену подуку да се јединство Европе може постићи искључиво мирним средствима, сарадњом и споразумевањем. Поборници системске међународне промене зато као полазне тачке споразумно оствариваног европског удруживања – у циљу испуњавања тежњи и расположења да буде створена једна Европа „цела и слободна“ – обележавају потписивање Бриселских уговора 1948. године и успостављање Савета Европе 1949.

Закључивање 1951. године Париског уговора о образовању Европске заједнице за угља и челик, као весника потоње Европске економске заједнице и Евроатома, омеђили су као почетак процеса европске интеграције. Његово исходиште виде у образовање нове „европске политије“. Посебно доказују да је од 1992. године, потписивањем Уговора о Европској унији, или такозваног Маастришког уговора, кретање ка том циљу постало неповратно. Текући процес слободног и мирног удруживања држава Европе у миру – ширењем географског обухвата европске интеграције, од „шест“ држава оснивача до данашњих 27 држава чланица, и продубљењем функционалног обухвата и унапређењем институционалне способности њихове уније (Laurson, 1995: 7-9) – објашњава се као враћање „развојног клатна“ из положаја „парикуларизма“, у који је тобож померено 1648. године, у положај „универзализма“, наводно постојећег пре тога (Jönsson, Hall, 2005: 150).

Заговарање исте системске међународне промене није помогло очувању сагласности у овом табору. Разлике су међу њима створене неподударним оценама разлога и издвајањем неистоветних носилаца и начина одвијања системске међународне промене. Потискујући у страну све препознатљиве сличности уочених процеса измена, нагласили су ове различитости.

*ПРОБЛЕМ ОДРЕЂИВАЊА СИСТЕМСКЕ ПРОМЕНЕ:
НАДНАЦИОНАЛНА ИЛИ ВИШЕСЛОЈНА ВЛАДАВИНА?*

Пренаглашене посебности виђеног системског преобликовања суштински се распоређују према истицаним чиниоцима испод два заглавља (Jönsson, Hall, 2005: 151). Испод *једног* заглавља, у рубрику процесни чиниоци, уведена је такозвана „над-државност“ или „наднационалност“ (*supranationality*). Испод *другог* заглавља, у рубрику политички процес, увучена је такозвана „вишеслојна владавина“ (*multilevel governance*).

Наднационалност се тумачи као сажетак својствен степену самосталности коју организације Европске уније (ЕУ), посебно Комисија (Commission), Европски суд правде (European Court of Justice – ЕСЈ) и, у мањој мери, Европски парламент (European Parliament – ЕП) уживају у односу на владе држава чланица. Закључује се да им овакав независан положај даје способност одређивања политички битног дневног реда и „рада“ према њему (Jönsson, Hall, 2005:151). Наднационалност се препознаје и у способности ових организација да ограниче деловања држава чланица у одређеним посебним областима политике (Jönsson, Hall, 2005: 151). Следствено, тврди се да су организације ЕУ наднационалне. Организације ЕУ су над-државне пошто нису „пасивне структуре“ које „одражавају“ интересе својих држава чланица (Сtone Sweet, Сандхолтз, 1998: 8-11).

Комисија се у разумевања дипломатске улоге ЕУ често издваја као најбитнија организација (Jönsson, Hall, 2005: 151). Налази се да јој широка овлашћења за покретање процеса утврђивања политике и надлежност за надзор спровођења одлука ЕЗ/ЕУ омогућавају „власан говор“ у име Уније (Jönsson, Hall, 2005: 151). Комисији се приписује и предузетништво у оствареном напретку ЕУ у развијању и унапређењу особене дипломатске „личности“. Европску унију од већине међународних организација „подигнутих“ на међувладиној сарадњи (Jönsson, Hall, 2005: 151) препознатљиво издваја управо њено дипломатско деловање и „лик“.

Наднационалност се претежно везује за „први стуб“ (*first pillar*) Европске уније као обухватање економских питања и трговине. Узима се да темељ „другог стуба“ (*second pillar*) Заједничке спољне политике и безбедности, а од 1999. године и Европске политике безбедности и одбране, није наднационалност. Пошто је Савет министара држава чланица овлашћен за доношење одлука о њи-

ма онда темељ овог стуба није наднационалност већ међувладина сарадња (Jönsson, Hall, 2005: 152). Државе чланице наизменично обављају функцију председавајућег Савета. Држава која врши ову функцију, уз Високог представника са заједничку спољну политику и безбедност (High Representative for the Common Foreign and Security Policy – HR CFSP), који је и генерални секретар Секретаријата Савета, представља Европску унију у свету у спољним пословима, односно, како се најчешће говори у „високој политици“ (Jönsson, Hall, 2005: 152).

Будући да се напетост између наднационалности и међувладине сарадње истиче као кључна одредница стања и могућности развоја Европске уније то се њена „дипломатија“ сматра не само изложеном, подложном, него подведеном под њихово противречно узајамно деловање. Најчешће се различита испољавања трвења, или напетости наднационалног и међувладине сарадње у европској интеграцији узимају као „термометар“ за утврђивање да ли је процес обједињавања ушао у фазу напретка или опадања.

Друго заглавље мишљења системског преобликовања међународног у рубрици политичког процеса садржи такозвану вишеслојну владавину. *Вишеслојна владавина* у студијама ЕУ корист се као појмовни свод. Наткриљује се над испод њега смештеним особеностима политичких процеса у Европској унији. Матици међународних студија овај би појмовни алат за проучавање европске интеграције могао бити близак јер је се и у њој стигло до мишљења владавине. Појам је ушао у живи оптицај од чувеног зборника објављеног 1992. године под пријемчивим насловом *Владавина без владе* (Rosenau, Czempiel, 1992) пријемчивим због свог значењског језгра.

Различито одређивана у матици међународних студија владавина је поступно стекла оквир значења. Углавном се унутар његовог рама могу срести чиниоци наведени и Јанговој одредници да се владавина као „владавина без владе“ користи се означавање владавинских система као друштвених установа у смислу прихваћених важећих правила, улога и пракси, за разлику од влада које се могу одредити као организације или посебне материјалне целине (ентитети) успостављене ради вођења послова (администрирања) неких владавинских система, али никако увек и свих владавинских система (Young, 1994: их-х; Young, 1997: 4-5). Корисност владавине као теоријског моста матици међународних студија за прилазак истра-

живању европске интеграције показује истакнуто замишљање у самом значењу појма да је владавина међународно усађена. Како и у студијама ЕУ постоји разумевање да је и вишеслојна владавина ЕУ међународно усађена (Кнодт, 2004) то су неопходни градивни блокови прављења мисаоног моста преко кога матица међународних студија може растерећена досадашњих проблема доћи до проучавања европске интеграције спремни.

Један покушај сажимања садржине вишеслојне владавине ЕУ обухватио је као суштинска *три чиниоца* (Hooghe, Marks, 2001: 3-4). Надлежности за доношење одлука деле учесници у различитим равнима, а одлучивање није више монопол влада националних држава. Ово се сматра *првим чиниоцем* вишеслојности владавине у Европској унији. Затим, државе чланице скупно доносе одлуке. Скупно одлучивање које сваку националну владу значајно лишава контроле над прављењем политике представља *други чинилац* вишеслојности владавине у ЕУ. Коначно, политички простор Европске уније чини више међусобно повезаних „политичких арена“. Оне нису ни усађене, нити „угнежене“ једне у друге што омогућава, на пример, учесницима друштва (поднационални или субнационални актери) да делују како у државној (националној) тако и у надржавној (наднационалној или супранационалној) арени. Међусобна повезаност, али не и усађеност „политичких арена“ у политичком простору Европске уније производи *трећи чинилац* вишеслојности владавине у ЕУ.

Вишеслојност владавине подвлачи не само множину равни одлучивања, већ и мноштеност приступних тачака процесима и различитост утицаја одређених организација у појединим областима политике. Зависно од општег теоријског опредељења како објашњавати интеграцију – да ли као међувладину сарадњу, или мултифункционалну организацију, или особен политички систем – уочаваће се као најзначајније различите приступне тачке на разним равнима процеса одлучивања и различити значај одређених организације европске интеграције. Заговорници међувладине сарадње предводећу улогу приписују Савету. Истичу га као најзначајнију организацију у процесима вишеслојне владавине и означавају као најзначајнију приступну тачку одлучивања. Заступници неофункционализма предводећу улогу додељиваће Комисији и Европском суду правде и одређивати их као најважније приступне тачке процесима одлучивања. Поборници разумевања ЕЗ/ЕУ као политичког система издвајаће као најбитнију организацију у процесима одлу-

чивања Европски парламент. Ставиће у исту лигу важности са њим и грађане окупљене у различите организационе јединице.

Истраживања европске интеграције вршена из оквира историјског институционализма пронашла су „историјски алгоритам“ утицаја различитих учесника на разним приступним тачкама у процесу одлучивања у ЕЗ/ЕУ. „Скромно почевши од првог покретања предлога у једној области политике, којој је претходила фаза постављања дневног реда, интересне групе успостављају захтеве да се са њима саветује. Националне владе и чиновници морали су ревносним радом и после мноштва састанака доћи до сагласности о првом законодавном тексту. Поступно је изграђен режим владавине. Потом је дошао на ред процес учења како да националне власти спроводе законе у складу са њиховим намерама. Потом је Европски суд правде својом праксом развио правне норме. Нови закони могли су онда бити предлагани као резиме притисака погођених интереса и утеловљење користи институционалног учења. Тако се политика развијала на начин структурисан општом институционалном припремљеношћу ЕУ, као и посебним режимом владавине“ (Armstrong, Bulmer, 1998: 56).

Последично вишеслојна владавина врши вишеструке упливе на дипломатију. Џефри Вајзман (Geoffry Wiseman) пронашао је нови назив „полилатерализам“ (*полулатерализм*) да покрије растуће учешће разнородних послодаваца, предузетника и извршилаца у дипломатији. Збирно нови учесници, нови садржаји, нови начини и нова средства у средини другачијих вредности и норми стварају поред постојећег билатерализма и постојећег мултилатерализма нови вид дипломатског општења (Wiseman, 1999). Вајзман је полилатерализам одредио као „одржавање односа званичних ентитета (попут држава, више држава које делују удружено, или међународних организација које су успоставиле државе) са барем једним незваничним, недржавним ентитетом у којима је разложно очекивати систематичне односе, укључујући неки облик извештавања, општења, преговарања и представљања, али не и узајамно признавање као суверених, равноправних ентитета“ (Wiseman, 1999: 10-11). Налази се да је полилатерализам, уз билатерализам и мултилатерализам, кључна последица вишеслојне владавине у ЕУ. Процена њеног повратног дејства је да „полилатерални односи“ повлаче „нове улоге министарстава иностраних послова и професионалних дипломата“ (Jönsson, Hall, 2005: 152).

Вршена истраживања начина на које европска интеграција „погађа“ државе чланице саопштавају да је чланство у свим њеним фазама „погађало“ и њихова министарства иностраних послова. Чланство је, прво, од покретања интеграционог процеса најпре „погађало“ министарства иностраних послова држава које су га покренуле. Друго, будуће чланство морало је погодити министарства иностраних послова држава кандидата додатним пословима припремања свог приступања. Министарства иностраних послова у неким државама водила су целокупан процес, а у неким су сарађивала са посебним министарствима која су предводила у обављању припремних послова за чланство. Треће, чланство у европској интеграцији погодило је министарства иностраних послова свих држава чланица „омекшавањем“ граница међу њима на више начина. Интеграција је учинила да односе преко граница држава унутар ње министарства иностраних послова више нити воде, нити надзиру. Већина успостављених веза и главнина општење у ЕУ одвија се преко других министарства и владиних служби (агенција), а не преко министарстава иностраних послова.

Међународне студије су већ 1973. године имале у поседу овај појам. „Трансвладином односима“ Нај (Nye) и Кохејн (Keohane) су у те године објављеном зборнику назвали скуп „узајамних деловања различитих подјединица у владама држава преко њихових граница“ (Nye, Keohane, 1973: 383). Годину дана касније понудили су развијеније одређење односа међу деловима влада или појединцима унутар њих преко државних граница и типологију трансвладиних односа (Keohane, Nye, 1974).

Баждарење званичне политике влада интересима кључних политичких предводника истакли су у том одређењу трансвладиних односа. Тада дата одредница трансвладиних односа као „скупа непосредних узајамних деловања преко државних граница различитих појединаца у владама тих држава без надзора, и ван строгог слеђења политика како кабинета, тако и главних носилаца извршне власти у њима“ (Keohane, Nye, 1974: 43). данас се сматра класичном. Врста односа коју одређује више се и не посматра као изузетак већ као правило у Европској унији. „Европеизацијом“ унутрашњих послова држава чланица ЕУ или „демократизацијом“ дипломатских послова, односно „дипломатизацијом“ унутрашње политике или „одомаћењем“ дипломатије напрема интернационализацији домаћих послова могу се означавати смерови одвијајућих

трансвладиних односа. Унутар њихових координата трансвладини односи мењају и демократију и дипломатију у Европској унији.

Министарства иностраних послова, под теретом разрастања „европски послова“, изгубила су трку са линијским министарствима своје земље. Више нису у стању да предводе. Нису у стању ни да усклађују деловање традиционалних „унутрашњих“ министарства у „европској арили“. Раније, у почетним раздобљима процеса интеграције, министарствима иностраних послова још је било могуће да усклађују општења унутрашњих министарства преко државних граница. Истраживања показују да у државама чланицама Уније све више улогу усклађивања унутрашњих министарства у европским пословима преузимају кабинети председника влада (Spence, 2002: 24-25).

Европска арена за министарства иностраних послова држава чланица место је суочавања не само са губљењем некадашњег монопола на званично општење остваривано преко државних граница. Европска арена за њих је простор општења са све већим бројем бирократа све шароликијих владиних министарства која делују у „политичком миљеу“ (Hocking, 2002a: 3). Државне границе постале су и порозне, а између бројних области и надлежности постале сасвим пропусне, иако свакако нису нестале. Преплетање области и питања, померање надлежности и меродавности тражи све више специјализације и све више „позајмица“ обучених кадрова из различитих министарстава: Министарства иностраних послова свих држава чланица ЕУ морају се све чешће ослањати на „позајмице“ кадрова из других министарстава, а не само на међусобну размену особља. Међусобно особље све учесталије размењују не више само министарства иностраних послова Француске и Савезне Републике Немачке, већ и министарства других чланица Уније (Duke, 2002: 853).

Стална представништва држава чланица при ЕЗ/ЕУ у Бриселу постала су места највеће учљивости степена промена произведених „мешањем“ дипломатије и демократије у оквиру европске интеграције. „Дипломатизација демократије“ и „демократизација дипломатије“ у европској арили могу бити најкраћи описи одвијајућег прожимања некада границама раздвојене демократије унутар државе и дипломатије око држава. Спајање дипломатије и демократије створило је суштинску особеност политичког простора европске арене и произвело промене и унутар дипломатије и унутар де-

мократије. Неспорно је да су шефови сталних представништва држава чланица при Комисији у Бриселу и даље, по правилу, дипломате високог ранга. Међутим, временом су владе државе чланице Уније почеле да користе представништва при Комисији као своју „продужену руку“. Дипломате више не чине већину особља тих представништава. Већину данас чине службеници „унутрашњих“ министарства (Spence, 2002: 22-23). Такозвани „унутаревропски вид дипломатије“ служи „олакшавању секторске и функционалне сарадње националних администрација“ (Bátora, 2003: 104).

Новине, произведене установљењем и организацијом европске интеграције, образовале су постојећу „хибридну дипломатску арену“ Европске уније (Hocking, 2002: 285). Одређујуће је обележава не само усађени дипломатски билатерализам и мултилатерализам, већ и угнеждени дипломатски „полилатерализам“. Двострани и вишестрани дипломатски односи у ЕУ окорачили су границе искључивог усклађивања државних са наднационалним делатницима. Превазишли су и усклађивања између влада држава чланица и трансвладиних и транснационалних делатника. Прешли су преко ранијих граница издељености унутрашњег и спољног укључивањем усклађивања свих ових учесника са мноштвом делатника друштва у „европској арили“. Вишеслојна владавина проширила је просторе за учешће у политичким процесима Уније разнородним делатницима. Брисел је место представљања и деловања бројних посебних интереса и разнородних група. Бројчана изједначеност чиновника у ЕУ и представника друштва у Бриселу готово је постигнута.

Невладино или друштвени делатници „нападају“ сва места одлучивања у Европској унији. Интереси пословних кругова представљени су у Бриселу. Поред представљања и деловања индустријалаца, од посебних привредних грана до појединачних фирми, присуство су ту обезбедили поборници и интереса синдиката, група потрошача, организација и група за заштиту животне средине. Много је представника друштвених скупина образованих око неког особеног питања. Територијални интереси како власти, тако и становника регија, области, градова и места такође су представљени у Бриселу.

Представници разнородног мноштва делатника у европским пословима не усмеравају своје радње и остваривање утицаја само на установе Уније, на дипломатске представнике у сталним пред-

ставништвима својих држава у Бриселу, или на незваничне мреже владиних представника и чланова Комисије. Они се разнолико повезују (умрежавају). Образују и своје различите мреже. Разнолике повезаности свих тих невладиних делатника доводе до „гнеждења“ полилатералне дипломатије у „хибридној дипломатској арени“ Уније. Непорецива последица овог процеса „гнеждења“ је да дипломате које се баве европским питањима морају остваривати „полилатерално“ дипломатско општење. Њима следују све обимнији послови допирања и преговарања са фирмама, невладиним организацијама, и територијалним недржавним делатницима системски укљученим у одлучивање на „више равни“.

ЗАКЉУЧАК

Грађење дипломатије ЕЗ/ЕУ и учинци изграђене дипломатије европске интеграције остварени су без свега што се сматра нужним за државну или владину дипломатију. Постигнута је дипломатска видљивост ЕЗ/ЕУ. Поступно је остварено и признато њено дипломатско предузетништво у представљању, општењу и управљању међународним поретком. Европска унија је данас изграђена „дипломатска личност“.

Биланс дипломатије ЕЗ/ЕУ ставља пред међународне студије примамљиве разлоге да савладају теоријске и истраживачке проблеме који спречавају њихову матицу да проучава и објашњавају европску интеграцију. Непредрасудно истраживање поставки и стварности европске интеграције и дипломатског деловања Европске уније може међународним студијама у томе помоћи. Првенствено им може бити од помоћи да се реше спутавајућих ограничења носећих појмовних замисли које су запоселе њихову матицу. Прилажење истраживању европске интеграције из угла дипломатије ЕЗ/ЕУ као дипломатије „без државе“ и „без шефа државе“, „без спољне политике“, „без ресорног министарства иностраних послова“, „без надлежног министра“ и „без дипломата“ омогућило би матици међународних студија да употребљава свој алатни појам „владавине без владе“. Његовим коришћењем би се везале за блиско разумевање ЕУ као вишеслојне владавине развијено у студијама ЕУ и сродно разумевање полилатералне дипломатије направљено у дипломатским студијама.

Бављење европском интеграцијом и дипломатијом на овај начин пружио би међународним студијама поуздан ослонац за понов-

ну успоставу достојанства успешног „гносеолошког делатника“ и за потврду своје слободне „теоријске личности“ која не робује застарелом начину мишљења међајуће светске и међународне и унутрашње политике. Свет живота у више равни тражи и мишљење у више „величина“ од раније две старог света поларности. Промену броја равни глобалног живота и ружу праваца њиховог мрежења зато више не могу објашњавати равнајуће замисли подигнуте за живота старог света поларности. Пошто је променом међународни свет сранио рачуне са прошлошћу потребно је да се са таквим његовим стањем поравнају и међународне студије.

ЛИТЕРАТУРА

- Armstrong, K., Bulmer, S. (1998). *The Governance of the Single European Market*, Manchester: Manchester University Press, 1998.
- Bátor, J., (2003). «Does the European Union Transform the Institution of Diplomacy?», *Discussion Papers in Diplomacy* 87, The Hague: Netherlands Institute of International Relations ‘Clingendael’.
- Bruter, M. (1999). «Diplomacy without a State: The External Delegations of the European Commission», *Journal of European Public Policy* 6, 2: 183–205.
- Collard-Wexler, S. (2006). «Integration Under Anarchy: Neorealism and the European Union», *European Journal of International Relations* 12, 3: 397–432
- Cooper, R. (2003). *The Breaking of Nations: Order and Chaos in the Twenty-first Century*, London: Atlantic Books, 2003.
- Duke, S. (2002). «Preparing for European Diplomacy?», *Journal of Common Market Studies* 40, 5: 849–870.
- Hill, C., Wallace, W. (1979). «Diplomatic Trends in the European Community», *International Affairs* 55: 47–66.
- Hocking, B. (2002). «Introduction: Gatekeepers and Boundary-Spanners – Thinking about Foreign Ministries in the European Union», *Foreign Ministries in the European Union: Integrating Diplomats* (eds. B. Hocking, D. Spence) Houndmills: Palgrave.
- Hocking, B. (2002a). «Conclusion», *Foreign Ministries in the European Union: Integrating Diplomats* (eds. B. Hocking, D. Spence) Houndmills: Palgrave.
- Hooghe L., Marks, G. (2001). *Multi-Level Governance and European Integration*, Oxford: Rowman & Littlefield.
- Jachtenfuchs, M. (2002). «Deepening and widening integration theory», *Journal of European Public Policy* 9, 4: 650–657.

- Jönsson, C., Elgström, O. (2005) «Introduction», *European Union Negotiations: Processes, Networks, and Institutions* (eds. Christer Jönsson, Ole Elgström) London: Routledge, 2005: 1-10.
- Jönsson, C., Hall, M. (2005). *The Essence of Diplomacy*, London: Palgrave.
- Keohane, R. O., Nye, J. S. Jr. (1974). «Transgovernmental relations and international organizations», *World Politics* 27: 39–62.
- Knodt, M. (2004). «International embeddedness of European multi-level governance», *Journal of European Public Policy*, 11, 4: 701–719.
- Laffan, B., O'Donnell, R., Smith, M. (2000). *Europe's Experimental Union: Rethinking Integration*, London: Routledge.
- Laursen, F. (1995). «On Studying European Integration: Integration Theory and Political Economy», *The Political Economy of European Integration*, The Hague: Kluwer Law International.
- March, J. G., Olsen, J. P. (1998). «The Institutional Dynamics of International Political Orders», *International Organization* 52, 4: 943–969.
- Nye, J. S. Jr., Keohane, R. O. (1973). «Transnational Relations and World Politics: A Conclusion», *Transnational Relations and World Politics* (eds. R. O. Keohane, J.S. Nye, Jr.): Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Pollack, M. A. (2001). «International Relations Theory and European Integration», *Journal of Common Market Studies* 39, 2: 221–244.
- Rosamond, B. (2007). «The political sciences of European integration: disciplinary history and EU studies», *Handbook of European Union Politics* (eds. K. E. Jørgensen, M. A. Pollack, B. Rosamond) London: Sage: 7–30
- Rosenau, J. N., Czempiel E. O. (eds.) (1992) *Governance Without Government: Order and Change in World Politics*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Spence, D. (2002). «The Evolving Role of Foreign Ministries in the Conduct of European Union Affairs», *Foreign Ministries in the European Union: Integrating Diplomats* (eds. B. Hocking, D. Spence) Houndmills: Palgrave.
- Stone Sweet, A., Sandholtz, W. (1998). «Integration, Supranational Governance, and the Institutionalization of the European Polity», *European Integration and Supranational Governance* (eds. W. Sandholtz, A. Stone Sweet) Oxford: Oxford University Press.
- Warleigh, A. (2006). «Learning from Europe? EU Studies and the Rethinking of 'International Relations'», *European Journal of International Relations* 12, 1: 31–51.
- Wiseman, G. (1999). «'Polylateralism' and New Modes of Global Dialogue», *Discussion Paper 59*, Leicester: Leicester Diplomatic Studies Programme.

- Young, O. R. (1994). *International Governance: Protecting the Environment in a Stateless Society*, Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Young, O. R. (1997). «Rights, Rules, and Resources in World Affairs», *Global Governance: Drawing Insights from the Environmental Experience* (ed. O. R. Young) Cambridge, MA: MIT Press.

Jelica Stefanovic-Stambuk

Faculty of Political Sciences, Belgrade University

THEORETICAL AND RESEARCH PROBLEMS IN INTERNATIONAL STUDIES: SOME CASES OF EUROPEAN INTEGRATIONS AND DIPLOMACY

Summary

In this text author wrote on diplomatic character of the European Union in the light of European integrations. In the field of international relations it is considered to be an important factor of European diplomacy in solving international disputes in Europe and in the world.

Key Words: Europe, European diplomacy, integrations